

GÜVENCESİZLER ÇAĞINDA HALKÇILIĞI TARTIŞMAK: GÜNÜMÜZDE RADİKAL HALKÇILIĞIN İMKANLARI

Mustafa Berkay AYDIN¹

Özet

Siyasal alandaki kavramları toplumsal gerçeklik ve sosyolojik temeller açısından ele almak gerekmektedir. Popülizm/halkçılık kavramı da, zamana, mekana ve yeni dönem dinamiklerine göre farklı anlam ve içeriklerle karşılanmaktadır. Güvencesizliğin her açıdan günümüz kapitalizminin ana özelliklerinden biri haline geldiği konjunktürde, tüm dünyada 'müesses nizam' kendi meşruiyetini sürdürmekte zorlanmaktadır. 20. yüzyılın stabil kurum ve kavramlarının sarsıldığı, altının boşaldığı yeni dünyada, popülizme yüklenen anlamların farklılaşması yaşadığımız çağın, bir önceki dönemin kurum ve ilişkilerinin temelini oluşturan ve nüvelerini barındıran 19. yüzyıl ile benzerlikler taşıdığına dair bir işaret olarak da okunabilir. Günümüzde, gelişmiş ve az gelişmiş dünya için farklılıklar net olarak sürmekle beraber, toplumsal problemler ve toplumsal adalet açısından 21. yüzyıl başı itibariyle Dünya daha fazla 'aynı gemidedir'. Dolayısıyla popülizmin içeriği, bu duruma göre de şekillenecektir.

Anahtar Kelimeler: Güvencesizlik, Popülizm, Halkçılık, Toplumsal Değişim, Siyaset

DISCUSSING POPULISM IN THE AGE OF THE PRECARIETY: THE POTENTIALS OF RADICAL POPULISM TODAY

Abstract

Considering the concepts in the political field in terms of social reality and sociological bases is necessary. The concept of populism has different meanings and content according to time, place, and new dynamics. In the conjuncture where precarity has become one of the main features of today's capitalism in every respect, the 'establishment order' throughout the world has

¹ Doktor, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5948-3954>

difficulty maintaining its legitimacy. Changing meanings of populism can be read as a sign of similarity between the 19th and 20th centuries. 20th century's stable institutions, relations, and concepts become ambiguous and are not enough to explain our new world. In contemporary times, the differences between developed countries and the third world remain clear. Also, as of the beginning of the 21st century, all the world is more "in the same boat". Thereby, populism can be grounded on new concepts, and this new situation will shape its content.

Keywords: Precarity, Populism, Social Change, Politics

Giriş

Siyaset kuşkusuz içinde bulunulan dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel süreçlerine göre şekillenmektedir. Sabit, tarihten ve toplumsal yapıdan bağımsız tanımlar toplumsal değişim süreçlerine göre zaman içerisinde anlamını kaybedebilecektir. Günümüzde tüm dünyada teknolojik gelişmelerin de yarattığı ivmeyle yaşanan toplumsal değişim süreçleri siyasal alanda da ciddi sonuçlara ve elbette arayışlara yol açmaktadır. Günümüzde kullanılan kimi siyasal kavramların tarihsel süreçteki içerikleri ve anlamları zamana ve mekana göre şekillenmekte ve önemli farklılıkları da barındırmaktadır. Halkçılık ve/veya 'popülizm' kavramlarında ise bu durum çok daha karmaşık gözükmektedir. Kuzey Avrupa ülkeleri için 'popülizm' kavramı büyük oranda 'ırkçı-dışlayıcı' siyasal yapıları işaret ederken, az gelişmiş ülkeler ve modernleşme süreçleriyle beraber düşünüldüğünde Latin Amerika'dan Türkiye'ye, Akdeniz'in iki yakasından Uzak Asya'ya geniş bir coğrafyada popülizm hakkında farklı anlamlar ve çerçevelerle karşılaşmak mümkündür.

Günümüzde halkçılık kavramının daha fazla gündeme gelmesi sadece Türkiye'ye özgü bir durum değildir. Popülizm ve halkçılık son on yıllık dönemde tüm dünyada sosyal bilimler alanında en fazla tartışılan kavramlardan biridir. Yakın dönemin ses getiren çalışmalarından Cas Mudde ve Rovira C. Kaltwasser *Popülizm: Kısa Bir Giriş* adlı kitaplarına başlarken 'popülizm' kavramının bu kadar yaygın ve farklı kullanımının yarattığı kafa karışıklığı ve can sıkıntısına dikkat çekerler (2019:11). Popülizmin günümüzde yaygın kullanılabilir bir kavram hale gelmesinde, özellikle Batı'da geleneksel siyasal zeminlerin tükenişi ve genel olarak 'siyasetin ve temsilin krizi'nin, aynı zamanda dönemseller 'iktisadi kriz'lerin ötesine geçen ciddi yapısal dönüşümlerin etkisinin de olduğu hatırlanmalıdır. Bu çalışmada popülizm/halkçılığın tarihsel kökeni ve anlamları üzerinde durulurken bir yandan da günümüz ile halkçılığın

köklendiği 19. yüzyıla benzer koşulların var olup olmadığı sorgulanmaya çalışılacaktır. Halkçılığın tarihsel arka planına ‘narodnizm’ temelli bakıldığında özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 1870’ler dikkat çekmektedir (Haspolat, 2011: 560). Büyük dönüşümlerin yüzyılı 19. yüzyıl, kapitalizmin gelişiminin hızlı ve yıkıcı sonuçları yanında bu gelişime karşı alternatiflerin de yüzyılı olmuştur. Karl Marx ve Friedrich Engels’in ünlü ‘katı olan her şey buharlaşıyor’ tanımlamasının daha yüzyıl ortalarında yapıldığını düşünüldüğünde, yüzyılın sonunda teknolojik atılımların da etkisiyle, özellikle Batı’da toplumların yaşamında, kentlerde, emek dünyasında, duygularda ve ‘zamanın ruhu’nda büyük, derin ve çalkantılı bir dönüşüm sürecinin yaşandığını belirtmek mümkündür. Şimdiye bakıldığında özellikle sosyalist bloğun çöküşü sonrası kapitalizmin tartışmasız ‘hakimiyeti’ çok kısa bir sürede tükenmiştir. Küreselleşme süreci ve gündelik hayatı da etkileyecek ciddi dönüşümler aynı zamanda önemli huzursuzlukları barındırmaktadır. Birçok açıdan yaşadığımız dönem 19. yüzyılın özelliklerini taşıyor olabilir mi? Bu makalede öncelikle aradaki bu benzerlik tartışılacaktır. Bunun yanında günümüz halkçılığı büyük oranda 20. yüzyıl deneyimlerinin de mirasını taşımaktadır. Özellikle ‘çevre ülkelerde’ kalkınmayı da ön plana alan ‘halkçılık’ yaklaşımlarının yaşadığımız çağa etkisi de bu çalışmada ele alınacaktır. 21. yüzyılda büyük dönüşümler yaşayan bir dünyada ortaya atılan kavramların kökeninde yer alan güvencesizlik olgusu ve bunun popülizmin içeriğine etkisi de vurgulanmak istenen bir noktadır. Toplamda halkçılığın, yaşadığımız çağda ne anlama geldiği ve halkçılığın içinde geliştiği koşulların radikal halkçılık kavramına nasıl bir zemin teşkil ettiği ve sonuçları tartışılacaktır.

1. Halkçılığın Ortaya Çıkışı: Kavramın Karmaşası

Popülizmle ilgili literatürdeki temel eserler incelendiğinde ‘kavramın karmaşası’ ve farklı anlamları düşünürler tarafından öncelikle dikkat çekilen bir noktadır. Paul Taggart ABD, Rusya, Latin Amerika, Kanada ve 21. yüzyıl başı itibariyle Batı Avrupa’daki ‘yeni popülizm örneklerini’ inceleyen metnin başında, birbirinden oldukça farklı ve hatta kimi zaman ‘zıt’ anlamlar içeren altı ana temadan bahseder. Temsili siyasetin düşmanı olan popülistlerden, anayurt özdeşleştirilmesi merkezli olan yaklaşımlara, ‘temel değerleri’ mevcut olmayan bir popülizmden, dönemsel bir krize güçlü tepki olarak ortaya çıkan ‘popülist’ tepkiye, temel çelişkilere sahip popülizmden Taggart’ın deyimiyle ‘çevre uyumu yüksek’ bukailemun bir yaklaşım olarak popülizme kadar çizdiği altı eksen (2004: 3) günümüzde de farklı şekillerde kategorize edilebilir. Özellikle kısa dönemli siyasal çıkarı temsil eden son tanımlaması günümüzde kavramın yaygın ‘pejoratif’ kullanımının temelini oluşturur.

Popülizm kavramının sosyal bilimlerde son dönem kazandığı ağırlıkta Arjantinli siyaset bilimci Ernesto Laclau'nun kavramı eleştirel bir içerikle tartışmasının da önemi büyüktür. Kendisinin *Popülist Akıl Üzerine* adıyla Türkçe'ye de kazandırılan *On Populist Reason* (2005) adlı eserinden çok öncelerinde 1977'de yayınlanan ve 'popülizm' tartışmasını Marksizm'le beraber ele alan *Politics and Ideology in Marxist Theory* adlı eseri, eleştirel sosyal bilimler geleneği içerisinde son dönem popülizm ve 'halkçılık' kavramlarına yüklenen anlam açısından oldukça önemli bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Popülizmi artikülasyon, düz bir paradigmatik biçimi olmayan bir özgün eklemlenme 'uğrağı' olarak ele alan Laclau, aslında kendi Latin Amerika deneyimlerini ve 'Batı' dışında 'siyasal' alanın özelliklerini de ifade etmeye çalışmaktaydı. Sonraki dönemlerde geliştirmeye çalıştığı 'popülist akıl' ve popülist söylemde Laclau'nun Latin Amerika geçmişi oldukça önemlidir. Laclau'nun etkisi elbette bir anda sirayet etmemesine karşın, Latin Amerika kökenli bir düşünürün kavramı Batı'da o güne kadar hakim olan şeklienden farklı bir şekilde tartışması ilginç sonuçlar çıkarmıştır. Laclau özellikle *Popülist Akıl Üzerine* adlı çalışmasında o döneme kadar tartıştığı noktaları genel olarak 'toparlamaya' çalışır. Kendisi 'popülizmden' bir hareket tipini değil, bir politik mantığı anlar (2007: 136), söylem, 'boş gösterenler', hegemonya gibi kavramlar yanında 'retorik' ve duygu da kuramsal yaklaşımı için oldukça önemlidir (2007: 86-90).

Mudde ve Kaltwasser (2019: 20) popülizmin karmaşık anlam dünyasını tanımlarken 'halk', 'seçkinler' ve 'genel irade'yi temel kavramlar olarak öne çıkarmışlardır. Karmaşık bir olgu olarak betimledikleri 'popülizmin' halk kavramı açısından değerlendirilmesi sonucu, halkın, egemen olarak halk, sıradan insanlar olarak halk ve ulus gibi üç farklı kavramsallaştırmanın çıkabileceğini belirtirler (2019: 21). İçerikler farklı şekilde doldurulduğunda benzerlikler kadar farklılıklar da ön plana çıkabilecektir. Örneğin, Türkiye'nin özgün Cumhuriyet deneyimi sürecindeki kurucu halkçılık 'egemen olarak halk' ve 'ulus'u yaratmayı hedeflerken, Cumhuriyet'in kurucu partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nde 1970'lerde dönemin evrensel gelişmelerinden de etkilenerek bunlara 'sıradan insanlar' olarak halk tanımı da eklenmiş, hatta o dönem için bu halk tanımı öne çıkmıştır. Dönemin CHP lideri Bülent Ecevit'in 'kasketi' önceki dönemlerde tanımlanan kurucu 'halk' içeriklerini dışlamakla birlikte, 'sıradan insanların' tanımının merkezine yerleşmesi açısından sembolik bir değere sahiptir. Örneğin Mudde ve Kaltwasser, Juan Peron'un Arjantin'de alt sınıfları temsil eden söyleminin gömleksizler ve kara kafalılının rolünü yüceltiğini vurgular (2019: 22). Bu söylem Türkiye açısından düşünüldüğünde, hızlı kentleşme sürecinde kentin çeperlerinde kalmış yeni kentli yoksulların ve ekonomik sıkıntıdaki köylülerin Ecevit'in siyasal söyleminin inşasında merkeze alınması ile benzerlik göstermektedir. Elbette farklı

dönemlerde farklı toplumsal değişimlerin öne çıkması yanında, içeriğe yüklenen anlamlar da döneme göre değişebilecektir.

Popülizmin değişik zaman ve mekanlardaki farklı ortaya çıkışlarında önemli bir ortaklık bulunacaksa özellikle hızlı değişim dönemleri ve etkileri hatırlanmalıdır. Popülizm kavramıyla özdeşleşen bir diğer isim Margaret Canovan yedi kategori halinde ‘popülizmleri’ incelerken hepsinin ortak noktası olarak halka seslenme çabası ve ‘seçkinlere’ güvensizliğin öne çıkarılmasına vurgu yapar (1981: 263-264). Sınıflandırmaya önem veren Canovan popülizmi siyasal temsil ve yaklaşımlar çerçevesinde ‘küçük adam popülizmi’, otoriter popülizm ve ‘devrimci’ popülizm olarak üçe ayırır (1981: 291-292). Aslında bu tanımlamaların da birbiriyle geçişken olduğu düşünülebilir. Daha ötesinde zaten popülizm deneyimlerindeki ‘seçkinciliğin’ eleştirisi başka bir ‘öncü seçkin’ grubun da faaliyeti olabilir. Devrimci popülizm otoriter olabileceği gibi, geniş halk kitlelerinin taleplerine açık ve duyarlı bir ‘popülist’ bir pozisyon, toplumsal bölüşüm ilişkileri içerisindeki ‘tarafını’ zamanla değiştirebilir.

Popülizm tartışmalarında Eric Fassin’in daha çok 21. yüzyıl güncel örneklerine odaklandığı çalışmasında ‘seçkinlere karşı koyma’ durumunu temel alması dikkat çekicidir (2018). Bu durum ülkelere göre farklılıklar göstermekle birlikte ‘eskisinden köklü farklılıklar’ içeren yeni bir dönemin sancıları olarak da değerlendirilebilir. Taggart’ın popülizmi tartıştığı ve 19. yüzyılın sonunda ABD’de kurulan People’s Party (Halkın Partisi) deneyiminde, büyük şirketlerin etki alanları ve çiftçilerin karşılaştığı kısıtlamalar, çiftçilerin örgütlenme süreçlerinde oldukça temel bir yer tutar (2004: 36-37). Aslında yolsuzluk, yozlaşma ve sonuçları, “milyonların ürettiklerinin (...) birkaç kişinin eline geçmesi”nin eleştirisi, ‘sade insan’ayapılan vurgular yüzyıldan fazla bir zaman sonra Wall Street İşgal Et eylemlerinde veya Podemos hareketini ortaya çıkaran İspanya meydanlarındaki işgallerle önemli benzerlikler içermektedir.

Kapitalizmin gerçekleştirdiği yıkıma bir tepki olarak kitlesel hareketlenmeler ‘popülizm’ tarihi açısından oldukça önemlidir. Türkiye’deki halkçılığın tarihsel köklerinde bulunan, özellikle II. Meşrutiyet Dönemi sonrası etkili olan Rus Narodnik Akımı (Haspolat, 2011: 564), varlık kazanmasında ‘köylüler’, ‘sömürü’, ‘halka gitmek’ gibi önemli temaların bulunduğu bir ‘aydın hareketi’ydi (Taggart, 2004: 60-62). ‘Aydın’ hareketi özelliği, merkez kapitalist ülkelerin dışında kalan, Batı dışı ülkeler için de önemli bir perspektif sunmuştur. Rus Narodnizmi, farklı öncelikler ve tartışmalar dahil edilerek Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde etkili olmuştur ve çok farklı açılardan Türkiye’de ‘halkçılığın’ değişik biçimlerine kaynaklık etmiştir. Osmanlı’nın ‘nasıl kurtulacağına’ ilişkin tartışmalardan, Cumhuriyet döneminde ‘halka, köye gitmeyi’ Türkiye aydınına bir ödev biçen anlayışa kadarki bu tartışma, Narodniklerin ilk dönemindeki ‘köylü yüceltmesinden’ değişik bir noktada durur,

farklı etkileri olan Rus Narodnizmi aynı zamanda az gelişmişlik yaklaşımları açısından da oldukça önemlidir. Zafer Toprak Narodnizmin eşitsizlik, adaletsizlik ve yoksulluğu karşısına alan perspektifinin yankılarının Asya'nın doğu ve batısında Çin ve Türkiye'de etkili olduğunu söyler (2013: 25). Rus Narodnizmi'nin etkisi ve özünde yer alan değerler yanında, kritik önemde olan nokta az gelişmiş ülke aydın ve gençliğinin toplumsal değişim için üstleneceği rol ve 'cüretlerine' ilişkindir. Bugün Türkiye'de 'kendini adama', 'toplumu ve sorunlarını öceleme' açısından Türkiye 'halkçılığı' önemli bir miras da bırakmıştır. Bu miras, zamanın koşullarında 'halkın sorunlarını' merkez alan bir perspektifle dünyada yeniden ilginç bir örneğin nüvesi olabilir. Deniz Yıldırım'ın (2018) 'iktisadi halkçılık' olarak tanımladığı, toplumsal sorunlar temelli 'yeni halkçılık' çağrısı da bu birikime doğrudan işaret eder. Halkçılık Türkiye'deki örneğinde önemli bir cüret, toplumsal paylaşım ve adanmayı da miras bırakmıştır. Günümüz dünyasında önemli bir örnek tarihsel mirasla yeniden yoğrulup, dünya için ilginç bir örnek olabilir mi?

Rus Narodnik Hareketi'nin öncü figürlerinden, Batı Avrupa'da sosyalizmin, anarşizmin kurucu isimlerine kitle hareketlerindeki öncü kadrolarına baktığında 'geniş kitlelerin çıkarına' olacak bir çözümün öne çıkması dikkat çekmektedir. Metro ulaşımının, buharlı lokomotiflerin, elektriğin, telefonun, modern futbolun yani günümüzdeki birçok olgunun ortaya çıktığı 19. yüzyıl, dünyada çok temel değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Yine, İngiltere'de Chartist hareket, Fransa'da Paris Komünü bu yüzyılın gündemleridir. Bu dönem için belki de tartışmalarda üzerinden atlanan önemli bir nokta 20. yüzyılda netleşen '-izm'lerin ilk ortaya çıkışı 19. yüzyılda olmuştur. Örneğin Proudhon anarşist miydi? Yoksa sosyalizmin kurucularından birisi miydi? Ya da onlarca makalesini yayınladığı derginin adı gibi 'sosyal demokrat' mıydı? Hatta Fransız Joures'in belirttiği gibi (akt. Meriç, 1968: 130) aynı zamanda 'büyük bir liberal' miydi? Benzer örnekler farklı düşünürlerden de verilebilir. 20. yüzyıl birçok açıdan 'sistemlerin' ve 'tanımların' oturduğu ve geçmişe bu tanımlar üzerinden bakmayı öneren bir yüzyıl olmuştur. Dolayısıyla özellikle kapitalizmin yıkıcı, yeniden kurucu, geniş kitleleri genellikle olumsuz etkileriyle sarsan gelişimine karşı tepkiler aslında 'benzer' bir çerçevenin içerisinde düşünülebilir. Şekillenmeler takip eden yüzyılda olacaktır. Buna karşın günümüz dünyası 20. yüzyıl şekillenmelerini ve tanımlamalarını zorlayan, hatta kimi zaman onları anlamsız kılan çıktılara yol açmaktadır. Dolayısıyla dönemi ve özelde halkçılığı veya popülizmi anlayabilmek için 'yeni çağda' kavramların ve yaklaşımların izini sürerken tarihi yeniden okumak gerekecektir.

Son dönemdeki 'popülizm' ve 'halkçılık' tartışmaları açısından 2008 Krizi oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Esasen bir finans krizi olan (Dinçer, 2019) 2008 Krizi sonrası Batı siyasal zemininde radikal popülist siyasal ak-

törlerin lehine bir değişimin yaşandığı belirtilebilir. Bunda 2010-2011’de patlak veren Arap Baharı’nın da etkili olduğu belirtilmektedir (Saç, 2018: 269). 2008 Krizi’nin yansımaları ve ardından daha görünür hale gelen siyasal zemindeki yeni arayışlar elbette sadece Batı için geçerli olmamış, tüm dünyayı bir şekilde etkilemiştir. Örneğin Antonio Negri ve Michael Hardt’ın *Duyuru* adlı metinleri tam da 2008 Krizi ve sonrasında 2011 Arap Baharı’nın tetiklediği, ABD’den Akdeniz ülkelerine kadar uzanan yeni toplumsal hareketlenmeleri betimler (2012). Yavuz Yıldırım (2017), ‘kriz’ kavramını dönemi anlamak için öne çıkarırken genel anlamda ‘liberal demokrasinin krizine’ işaret etmektedir. Bu noktada göç ve ekonomik krize dikkat çeken Yıldırım, liberal demokrasinin dünyanın verili durumunda içinden çıkması zor bir durumda olduğuna da değinerek sağ popülizm ve yükselen aşırı sağ siyasal hareketlerin yükseldiği toplumsal ve siyasal zeminlere odaklanmaya çalışır (2017: 68-69). 2008 Finans Krizi bir yanıyla yeni dönemin kavranmasında bir dönüm noktası olarak görülebilir.

2. Günümüzde Halkçılık: Dolaşan Hayalet ve Farklı Açılırları

Yakın dönemlerde dünyanın farklı bölgelerinde ‘popülist’ siyasal hareketlerin yükselişi dikkat çekti. Bunların bir kısmı sol, bir kısmı ‘sağ’ ve hatta ırkçı, bir kısmı ise ‘merkezde’ yer alabilecek ama genel olarak ‘popülist’ sayılan yapılarıdır. İspanya’daki Podemos veya İtalyan Beş Yıldız Hareketi, Venezuela’da Chavez’in ortaya koyduğu program ve içeriği yanında İngiltere’de bir dönem UKİP’in yükselişi birbirlerinden oldukça farklı içeriklere sahip olsalar da genel olarak dünyadaki yeni dönemi hatırlatmaları açısından önemlidirler. Slavoj Žižek’in (2017) vurguladığı gibi, günümüz dünyasında yapısal değişimlerin sonucu olarak, bir ucu otoriterliğe çıkan, bir ucu geçmiş dönemin siyasal ve kültürel kalıplarıyla açıklanmayan bir çağda olmamız gelişmelerin ortak noktasını oluşturuyor. Dwayne Woods (2014: 10-15) popülizmin ‘ideoloji’ ve ‘politik strateji’ olarak ayrı kategorilerde ele alınmasını önerir. Woods, bu ayrımı aslında farklı politik yapıları anlamak için önerir ve farklı ideolojik formlarda ortaya çıkan hareketleri hatırlatır. Aslında Batı dünyasında ‘popülizmin’ zor tanımlanması, Batı merkezli yaklaşımın özellikle 20. Yüzyıla ait sabitlenmiş bir terminolojiyi kullanmasından da kaynaklıdır. ‘Sınıf’ kavram-sallaştırmalarından, siyasal tanımlamalara kadar, görece sabit, stabil bir dönemin terminolojisi günümüzde birçok açıdan mevcut durumu açıklamakta yetersiz kalmakta ve zorlanmaktadır. Yaşadığımız değişim süreci, 21. yüzyıl başlarını, 19. yüzyılın ilk dönemlerine benzer bir yeniden tanımlama çağına döndürmektedir. Örneğin, Paolo Gerbaudo, Arap Baharı’ndan İşgal Et Hareketi’ne, İspanya’dan Fransa’ya 2011-2016 döneminde aktivistlerle yaptığı görüşmelere dayandırdığı çalışmasında ‘popülist taleplerin’ ifadesi ve mücade-

lelerin kendisinde ‘yeni anarşist’ bir eğilim olduğunu, dijital çağın özelliklerini taşıyan yeni bir harmanlanmayla ‘anarko-popülizm’ tanımının da yapılabileceğini belirtir (Gerbaudo, 2017). Tıpkı, 19. yüzyıl başındaki gibi, toplumsal hareketlerde ‘karşı olunan şey’ belliyken, siyasal tanımlar oldukça farklı olmaktadır. Zaman içerisinde sosyal demokrasiden anarşizme kadar farklı şekillerde değişecek olan siyasal tepkilerin kökeni birçok açıdan ortaktır.

Toplumsal yapı ve sınıflar üzerine 20. yüzyılın sonlarından itibaren hızlanan tartışmalar, 21. yüzyılda daha da derinleşmiştir. André Gorz’un ‘elveda proleterya’ çıkışı (1986) aslında sınıf mücadelesinin imkansızlığını veya kapitalizmin koşulsuz zaferini işaret etmiyordu. Geçmiş dönemin proleteryanın ona atfedilen özelliklerle artık var olmadığını belirten Gorz, çok da popülerleşemeyen daha ütöpik değişim dinamiklerini vurguluyordu. Burada bahsedilen ve aslında idealize edilmiş ‘sınıf’ tanım ve pozisyonları, Batı merkezinde ve Batı’nın tarihi çerçevesinde ele alınıyordu. Kapitalizmin dönüşümü sosyal bilimlerin son yarım yüzyıllık tartışmalarına damga vurmuştur. Post modernizm, post endüstriyel toplum, bilgi toplumu, post fordizm ve benzeri ‘post’ ekiyle başlayan kavramsallaştırmalarda esas olan kapitalizmin yapısal dönüşümüdür. Burada önemli olan nokta eleştirel sosyal bilim geleneğinin çoğunluğunda herhangi bir ‘temel’ tartışmanın genel ‘savunma’ çerçevesinde ele alınmış olmasıdır. Kavramların savunulması, kimi zaman bir sağlama sürecine de dönmüştür. Buna karşın günümüzde çok daha net bir şekilde eleştirel yaklaşımın özüne uygun yeni sentezler kendisine yer bulmaktadır. Örneğin post Marksist olarak bilinen ve eleştirel sosyal bilimcilerin birçoğu tarafından eleştirilen Laclau, günümüzde siyasal alanda Syriza, Podemos gibi Avrupa’daki yeni sol popülist hareketler açısından önemli bir figür haline geldikçe (Hancox, 2015), eleştirel sosyal bilimlerde farklı bir pozisyon da kazanmaya başlamıştır. Negri ve Hardt’ın biraz da provokatif ‘çokluk’ tartışmaları günümüz toplumsal değişim ve sınıf tartışmalarında daha çok kullanılır olmuştur. Esasında bunların hepsi Batı’nın dünyanın daha az gelişmiş bölgeleriyle benzer bir gerçekliğe sahip olmaya başlamasıyla açıklanabilir. Yeni çalışma ilişkilerinin getirdiği değişim, yeni toplumsal yapının özellikleri, halkçılık kavramının içeriğini de belirleyen önemli unsurlardandır. Günümüzde az gelişmiş dünyanın toplumsal mücadele süreçleri içerisinde anlam kazanan ‘halkçılığ’ ile gelişmiş dünyada özellikle sol-popülist siyasal aktörlerin ‘halk’ kavramına yükledikleri anlamlar birbirlerine daha fazla yakınlaşmaktadır.

Bu konuda belki de en ilginç tartışmalardan birisi Guy Standing’in ‘prekarya’ kavramı ve bu kavram temelinde dünyayı anlama çabasının Ronaldo Munck tarafından eleştirisidir. Bu arada hatırlatmak gerekir ki, bugün ‘güvensizlik’ konusu sadece belli isimler tarafından öne sürülen değil, genel kabul gören bir durum olarak tanımlanmaktadır. Standing’den önce de bu kavramı

en azından benzer şekillerde kullananlar olmuştur. Zaten Standing, Pierre Bourdieu başta olmak üzere çeşitli isimlere göndermeler yaparak ünlü kitabına giriş yapar. Fransız sosyologların 1980'lerde özellikle mevsimlik işçileri ve geçici çalışanları betimlemek için kullandıkları bir 'precarariat' (prekaryaya) tanımı halihazırda vardı. Bunun yanında kavramı ortaya atanlar veya kavramı güvencesizliğe işaret etme anlamında kullananlar, 'precarariat'ı daha çok 'işçi sınıfının' bir parçası olarak ele alma eğilimindeydi. Fakat Standing iddialı bir biçimde "prekaryaya işçi sınıfının bir parçası değildir" vurgusu yapar (2014: 20). Ayrıca, henüz oluşum sürecinde olan bir 'sınıf' olarak tanımladığı prekaryanın ve bu gruba dahil olan insanların bir bütün olarak toplumları felakete sürüklemesi gibi ciddi bir ihtimale de dikkat çeker. Belki de prekaryanın Marx'ın proletaryasından en büyük farkı, Standing'in genel olarak kötümser bir senaryoya yatkınlığını ifade etmesidir. Günümüzde küresel prekaryanın farkına varılması gerektiğini belirten Standing, bu sınıfın sadece çektikleri sıkıntılarla tanımlanmasının da yetersiz olduğunu belirtir; bu kesim artık 20. yy. emekçilerinin kazanımlarından da, sanayi toplumunun beklentilerinden de farklı motivasyonları olan bir kesimdir. Standing prekaryayı tanımlarken daha kolay anlaşılması için evrensel olarak da ele alınabilecek 7 sınıfı tanımlayarak işe başlar (2014: 21-23). Bu kategoriler arasında güvencesizliğin temel olduğu, sürekli genişleyen ve yeni toplumsal gerçekliğe damgasını vuran ise 'prekaryaya'dır. Bu sayılan kategorilerde, gelişen ve geleceği etkileyecek kesim olarak altı çizilen prekaryaya; iş temelli kimlik bulamayan, mesleki kimliği olmayan, tarihsel öncülleri eski Yunan'da 'banausoi'larda bulunabilecek, yani tüm emek yükünü çektiği halde toplumsal yükselme şansı hiç olmayan, haklar açısından 'yarı-vatandaş' sayılabilecek bir gruptur (2014: 26-28). Bunun yanında prekaryaya kesinlikle 'homojen' olarak düşünülmemelidir. Emegini sadece 'yaşamak için' kullanan, oldukça 'fırsatçı' ve güvencesizlik halleri ortaklaşan insanlardan oluşur. Geçici işlerde çalışanlar, yarı zamanlı işlerde çalışanlar, taşeron firma çalışanları ve çağrı merkezi çalışanları Standing açısından prekaryanın en temel dört grubunu oluşturur (2014: 33). Kariyer inşa şansı olmayan, genelde arzu edilebilir bir kimlik taşıyamayan, güvencesiz emek biçimine mecbur kalan milyonlar, işte bu kategorinin özünü oluşturmaktadırlar. Standing aynen Marx'ın 'proleter' ve 'proleterleşme' kavramlarındaki yaklaşıma benzer şekilde 'prekaryalaşma' kavramını da tartışmasına dahil eder. Bu süreç genel ve tüm kesimleri de etkileyen bir durum yaratır. Bunun yanında öfke, kaygı ve korku ile yapılanan zihinler, 'zaman' açısından kısa dönemli düşünme odaklıdır (2014: 39).

Richard Sennett 'güvenmeyi', bağlanmayı, uzun vadeli planlar yapmayı engelleyen bir yeni kapitalizm olduğunu vurgularken (2003), bu güvensizliğin basit bir sorun olmayıp sistemin ciddi bir meşruiyet sorunu yaşayacağını aslında günümüzden epey önce yazmıştı. Standing, tanımladığı 'prekaryaya'sı veya çağdaş toplumda diğer toplumsal sınıflar bağlamında günümüz insanının

kişilik yapısını tartıştığı eserinde özellikle kendisine saygısı olmayan, endişe ve güvensizlik nedeniyle kısa süreli çıkarıcılığa yönelen, dışlanmışlık ve korku ile kalıcı ilişkiler kuramayan bir profili çizer (2014: 42-47). Sennett ve Standing'in tanımlamaları oldukça yakın gözükmektedir.

Standing'in tartışmaları ve esas olarak 'prekarya'nın davranış eğilimlerine ilişkin değerlendirmeleri oldukça dikkat çekici ve provokatiftir. Standing'in yaklaşımına ve iddialı tanımlamalarına sert bir eleştiri ise Ronaldo Munck'tan gelir. Öncelikle prekaryanın ayrı bir 'sınıf' olarak değerlendirilmesini gerektirecek açıklamaların olmadığını, bu noktada ciddi bir sıkıntı olduğunu belirten Munck, Standing'in, uzun yıllar çalıştığı ILO'nun genel olarak 'batı-merkezli' yaklaşımını sahiplendiğini belirtir (2013: 756-758). Munck 'prekarya' kavramsallaştırmasının genel olarak Kuzey-merkezli bir yaklaşımla inşa edildiğini sıklıkla belirtir. Standing bir açıdan bu durumu en uç noktasına taşımış ve prekaryayı ayrı bir sınıf olarak tanımlamaya girişmiştir. Munck'un eserlerinde yıllardır kullandığı Kuzey-Güney farklılığı bir dönemlerin doğu-batı ayrılığını andırır. Kuzey deyimi gelişmiş ülkeleri ve bir bütün olarak dünyanın kuzey yarımküresini belirtir. Tabii belirtmek gerekir ki, kuzeyde güney, güneyde de kuzey bulunabilir. Munck'a göre 'güneye ait' bir perspektifle bakıldığında, iş zaten geçmişten bugüne her zaman ve 'hala' güvencesizdir. Kuzey merkezli yaklaşımların üzerinden atladıkları önemli nokta, güneyde zaten asla refah devleti kapitalizminin yaşanmamış olmasıdır (2013: 752). Munck bu anlamda örneklerini vererek zaten 'ideal yurttaş' tanımlamasının 'güneyde' oldukça farklı olduğunu ve sınırlı bir kesimi temsil ettiğini belirtir. ILO tarafından 'belirsizlik' ve 'güvence yoksunluğu' ile betimlenen güvencesiz çalışma formu, ILO'nun da zaten raporlarında geçtiği gibi 'güneyde' adeta 'norm' olarak varolagelmiştir. Munck, Standing'in yaklaşımındaki bir diğer önemli eksiğin kendisinin emek örgütlerinin gücünü ve varlığını marjinalleştirmesi olduğunu belirtir. Munck, 'eski' denilerek geçilen işçi sınıfının kurumlarının ve varlığının etkilerine dikkat çeker (2013: 760).

Tartışmanın kendisi oldukça önemlidir. Munck, Standing'i 'Batı' merkezli düşünmekle eleştirirken, 'güvencesizliğin' zaten az gelişmiş ülkelerin emekçileri için bir kural olduğunu belirtir. Munck'un bu hatırlatması elbette önemlidir. Ancak bu hatırlatma, bugün Batı'da benzer süreçlerin gerçekleşmediği anlamına da gelmez. Munck'un eleştirilerinin ana hedefi o olmasa da, Munck bir açıdan Batı ve Doğu, Kuzey ve Güney'in daha fazla benzeşme eğiliminde olduğunu da altını çizmiş olur. Bahsedilen güvencesizliğin ve güvencesizlerin 'siyasal' alanda yansımalarının olacağı ise şüphesizdir. Bugün 'müesses nizam'dan en fazla rahatsız olan kesimlerin başında güvencesiz çalışma ortamında yer alan milyonlar gelmektedir. Bu kesimlerin Avrupa'daki örnekleri kültürel değişimle beraber emek piyasalarındaki değişime karşın 'göçmenleri' hedef alabilmektedir. Güvencesizlerin daha geçmiş dönemden

beri yaygın olduğu az gelişmiş ülkelerde ise zaten ‘popülist’ olarak tanımlanan, Batı siyasal terminolojisinin daha önceden tam ‘açıklayamadığı’ formlara yatkın olduğu bilinmektedir.

Batı’da demokrasinin krizi, modernitenin krizi gibi tartışmalar dikkat çekerken Ingolfur Blühdorn ve Felix Butzlaff post-demokratik dönüm noktasına ve günümüz toplumlarının post-demokratik özelliklerde kümelenen yapısına dikkat çekerler (2019: 193-194). Blühdorn ve Butzlaff, popülizme yaklaşımlarda Canovan veya Arditi gibi isimlerin daha çok liberal temsili demokrasinin normatif temellerinden hareket ettiklerini, Mudde gibi kimi düşünürlerin ise popülizmi bir patoloji ve tehdit olarak analiz ettiklerini belirtirler (2019: 193). Bahsedilen bu yaklaşımlar doğruluk payı taşısa da Blühdorn ve Butzlaff bu post-demokratik dönemde, geçmişten beri norm olarak kabul edilen demokratik değer ve kurumların birçok açıdan tükenmiş hale gelmelerinden de bahseder (2019: 194). Gerçekten de bu belirtilen durumun kendisi toplam olarak liberal demokratik kurumların değerleri ve toplumun geneli ile ilgili önemli bir gerilimdir. Güvencesizliğin hakim bir hal aldığı dünyada, özellikle Batı’da, aynı zamanda 20. Yüzyıl’da farklı bir toplumsal uzlaşma zemininde kurulan siyasal dengelerin ve değerlerin etkisini yitirmeye başlaması çok da şaşırtıcı bir durum değildir. IPSOS araştırma şirketinin 28 ülkede 20 binden fazla yetişkinle gerçekleştirdiği “Dünyanın Endişeleri” (What Worries the World) araştırmasının² Mart 2019 verilerine göre dünyada genel olarak en fazla endişe duyulan ilk beş konu şu şekildedir (Ipsos, 2019):

Tablo 1: IPSOS What Worries the World (Dünyanın Endişeleri) Mart 2019 verilerine göre küresel ölçekte katılımcıların ülkeleri için en endişe verici buldukları problemler

Finansal ve Politik Yolsuzluk	%34
Yoksulluk ve Sosyal Eşitsizlik	%34
İşsizlik	%33
Suç ve Şiddet	%31
Sağlık Hizmetleri	%24

²IPSOS’un araştırmasının önemli kısıtlarını da hatırlamak gerekir. Öncelikle Çin verileri oldukça sınıtlıdır, web ortamından yapılan araştırmada zaten belli ‘problemler’, cevaplayıcılar tarafından güvenlik nedeniyle fiilen seçenекler arasından çıkartılmış olarak kabul edilebilir. Bunun yanında web ortamında gerçekleştirilen bir araştırma olması dolayısıyla kimi az gelişmiş kabul edilebilecek ülkelerde araştırmaya katılanların ‘orta’ ve ‘orta üst’ sınıf ağırlığı gerçekte o ülkelerdeki reel ağırlıklarından çok farklıdır. Çünkü ‘internet erişimi imkanı oldukça önemli bir değişkendir (Ipsos, 2019: 28). Araştırmanın bir başka sınırlılığı ise cevaplayıcılara en fazla endişelendikleri üç konunun sorulması olarak gözükmektedir. Bu durumda bir ülkede dönemsel bir başat sorun olduğunda diğer seçeneklerin tercih edilmesi de düşmektedir.

Veriler değerlendirildiğinde, genel olarak az gelişmiş kabul edilen ülkelerde finansal ve politik yolsuzluklar çok ön plana çıkarken, gelişmiş kabul edilen ülkelerde ‘göç kontrolü’ üzerine endişelerini belirtenler oldukça yüksek gözükmektedir. Dünya ortalamasında ‘göç kontrolü’ endişesi dokuzuncu sırada yer alırken ortalama endişe oranı %13 seviyesindedir. Buna karşın Almanya’da ‘güncel endişeleri’ sorusunu yanıtlayanlarda bu oran %35’ler seviyesindedir. Avustralya, İsveç, ABD, Belçika, Birleşik Krallık ve Kanada’nın oranları Almanya’yı takip etmektedir. Endişe oranları ise dünya ortalamasının yaklaşık iki katı seviyesindedir (Ipsos, 2019: 18).

Genel olarak hem gelişmiş hem de az gelişmiş kabul edilen dünyada ‘güvencesizlik’ milyonlar için bir ortak belirsiz geleceği ifade ederken, neo-liberal yaklaşım da artık 1990’lardaki gibi inandırıcı olamamaktadır. Bunun yanında genel olarak ‘liberal demokrasi’nin krizi bağlamında Arjun Appadurai, dünyadan farklı örneklerle özellikle son yıllarda seçim zaferleri kazanan liderler örneği üzerinden kitlelerin ‘demokrasi yorgunluğuna’ değinmektedir (2017: 24). Appadurai bu yorgunluğun sonucunda otoriter popülist liderliklerin ortaya çıktığını ve dünyanın farklı yerlerinde özellikle son beş on yılda bu konuda benzer bir durumun oluştuğunu söyler. Bu yorgunluk ve ‘bıkkınlığın’ üç yoldan ilerlediğini belirten Appadurai, bu benzerliklerin, yeni iletişim teknolojileriyle daha olanaklı hale gelen propaganda kanallarının genişlemesi, ulus devletlerin alan kaybetmesi ve insan hakları ideolojisiyle yabancılar ve göçmenlerin gittikleri ülkelerde küçük de olsa nüfuz kazanmaları olduğunu belirtir (2017: 24). Bu süreçler, ekonomik eşitsizliğin pekişmesi, güvencesizliğin artması ve finans sermayenin etkinliğinin yaygınlaşması ve ‘panik halinde olan ekonomik ortamın’ da etkisiyle derinleşmektedir (2017: 25). Demokrasi yorgunluğu, bu süreçlerin “demokrasinin yavaş zamansallığına olan tahammülsüzlükle” birleşmesi sonucunda ortaya çıkar (2017: 25). Yükselen sağ otoriter popülizmi inceleyen Appadurai’ye göre bu liderliklerin ortak noktası, yabancı yatırımcıların, küresel anlaşmaların, uluslararası finansın, işçi hareketliliğinin ve sermayenin esiri olmuş ‘ulusal ekonomilerini’ kontrol edemeyeceklerini bilmeleridir (2017: 21). Bu durum yakın ve orta vadede siyasette dalgalanmaları da yaratacak önemli bir durum olarak belirtilebilir. Çünkü Donald Trump’tan Narendra Modi’ye kadar otoriter ‘popülist’ olarak betimlenen figürlerin sunduğu alternatif ya da önerdiği ‘köklü’ bir değişim yoktur.

Günümüz kapitalizminin yarattığı ortamda önemle üzerinde durulması gereken şey, geniş kitlelerce ‘endişe’ ortamında söylemsel ‘popülizm’ denilebilecek bir retorikle benzer siyasal figürlerin başarılarının öne çıkarılıyor olmasıdır. Bu noktada Ralph Keyes’in 2004 yılında yayınladığı kitabında üne kavuşan ‘post-truth’ (hakikat sonrası) kavramını hatırlamakta yarar var. Kavramın 2016 yılında Oxford Sözlüğü tarafından ‘yılın kelimesi’ seçmesiyle gü-

nümüzde çok daha popüler olduğunu belirtmek mümkün. Kavramın ‘yılın kelimesi’ seçildiği yıl ile Trump’un ABD Başkanı seçildiği yılın aynı olması ise sadece bir tesadüf olarak değerlendirilemez. Keyes’e göre ‘post-truth’ zamanların önemli öğretileri ‘yaratıcı veri manipülasyonu’ ve olgu icat edebilmektir. Bu durum bizi nesnel ‘doğru’nun yerine anlatsal gerçeğin dünyasına taşıyabilir (2017: 199). Keyes’in tartışmalarından günümüz toplumuna ilişkin birçok çıkarım yapmak mümkündür. Örneğin, günümüzde farklı zeminlerde oluşan saflaşmalar, hatta sosyal medyanın ‘benzerleri’ bir araya getirmeye uygun yapısı, toplumsal değişim ve ‘endişelerle’ birleştiğinde ‘biz’ ve ‘dışardakiler’ gibi kategorilerin oluşmasını da kolaylaştırmaktadır. Geçmişten günümüze ‘yalanın’ işlev ve meşruiyet kaynaklarından olan “kendimizden olanlara karşı dürüstlük, diğer herkesi aldatma” durumu (Keyes, 2017: 60) günümüz siyasetinde de yaygın şekilde kendine yer bulmaktadır. Bu duruma ilişkin genelde Batı’dan örnekler veren Keyes, tarihsel süreç içerisinde yalanı hoş görme ve görmeme arasında git-geller olduğunu belirterek günümüzde bunun fazlaca birinci lehine kaydığını vurgular (2017: 311). Günümüz dijital teknolojisinin de bu durumu beslediğini belirten Keyes (2017: 259-262), yaşadığımız dünyada yalan ve aldatmanın artık fazlaca olağanlaştığını belirtir. Bunun siyasal alandaki yansımalarına baktığımızda, karşımıza otoriter popülist figürlerin retorikleri çıkar.

3. Tüm Dünya İlk Defa Aynı Gemide Mi? : % 99 ve Doğu’nun Halkçılığı

Tekrar hatırlatmak gerekir ki, popülizm çok farklı içeriklere referans verilerek tartışılan bir kavramdır. Sadece söylemsel olarak ‘popülizm’in tanımlanmasında kavram olumsuz anlamda demagojiye yakın kullanılırken, toplumun farklı kesimlerine seslenen ‘politikayı’ / ‘politikaları’ oluşturmak anlamında oldukça eleştirel bir tutum ve yaklaşıma ilişkin de kullanılabilir. Her iki yaklaşımın da tarihsel köklerini, farklı özellikleri daha fazla öne çıkararak tartışmak mümkündür. Türkiye’de ‘popülizmin’ tartışılması ve kökleri anlamında, yukarıda değinildiği üzere, Rus Narodniklerinin etkisi ve ağırlıklı tarihsel mirası, geniş bir toplum tahayyülü anlamına gelen ve ‘genel olarak’ pozitif bir kamuoyu algısını taşıyan ‘halkçığın’ zemini olmuştur. Bu noktada, Toprak’ın ‘çevre’ ülkeler temelinde popülizmin Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde karmaşık bir nitelik taşıyan yapısına vurgu yapmasını hatırlamak gerekir. Toprak, Latin Amerika’da ‘gecikmişlik’ kaygısı, Asya, Afrika ulusal kurtuluş savaşları süreçleri içerisinde popülizmin farklı kapsamlara daha açık hale geldiğini belirtir (2013: 29).

Batı’da tartışılan çerçeveler, tüm dünyada etkili olan düşünme biçimi, kategoriler ve kavramsal setler olarak, ‘Batı dışı’ için zaten mevcut durumla tam

bir örtüşme sağlamıyordu. Popülizm ve halkçılığın da bundan etkilendiği söylenebilir. Örneğin Avrupa'nın gelişmiş kapitalizminin 'paylaşım' ilişkilerinde temellenen 'sosyal demokrasi', gerçekte Batı-dışında aynı formda ortaya çıkmazdı. Ecevit'in sosyal demokrasi yerine 'demokratik sol' kavramını önermesi (2011) ve kabul etmesi bir yandan dönemin ideolojik ayrımlarında kendi yaklaşımını Marksistlerden ayırma çabası olsa da diğer yandan Türkiye'de solun aydınlanma, kalkınma, azgelişme sorunsalları çerçevesindeki pozisyonuna ve sosyal demokrasinin köklerine de referans vermektedir. Başka bir ifadeyle, Batı-dışı dünyada halkçılık-popülizm içeriği genellikle Batı'dan, özellikle Kuzey Avrupa'dan oldukça farklıdır. Liberal demokrasinin tüm kurumlarıyla beraber krizi esas olarak Batı'da cereyan etmektedir. Çünkü zaten Batı-dışında bu zemin kendi özgünlükleri ve sınırlılıklarıyla karşılık bulabilmişti. Örneğin, azgelişmiş, çevre ülkelerde 'halkçılık'ın birçok örneği 'vatanseverlik', 'anti-emperyalizm' ve 'kalkınma' gibi olguları kısmen veya tamamen içerebilmiştir. Türkiye örneğinde de bu durum görülür. Oysa gelişmiş kapitalist ülkelerdeki gelişim daha farklı kanallardan gerçekleşmiştir. Günümüz Batı dünyası veya gelişmiş merkezleri de Avrupa'da 'refah devleti' uzlaşması süreci ve ABD'de 'bolluk' sonrası dönemde, küreselleşme ve neo-liberal politikalarla oldukça sarsılmıştır. Wolfgang Streeck bu koşullar içerisinde popülizmi daha geniş bir çerçevede ele almak yanlısıdır. Liberal demokrasi kurum ve siyasal aktörleri, yani 'eski' merkez; "neoliberal küreselleşme koşullarında 'sorumlu' siyasetin TINA³ (there is no alternative-alternatif yok) mantığına yanaşmayan hem sağ, hem de sol akımları ifade etmektedir (2017: 189). Kapitalizmin reel sosyalizm karşısındaki zaferinin altın yıllarında, 1990'larda sosyal demokrasiyi emek ve ezilenler ekseninden çıkarma ve orta sınıfa oturtma önerisini içeren Üçüncü Yol (Giddens, 2000) gibi tezlerin çıkması tesadüf değildir. İşin daha ilginç bu tezler Batı için, o dönem nazarında daha geçerli sayılabilecekken azgelişmiş dünyada bu tezlerin savunulması zaman ve mekan açısından çok daha ciddi çelişkileri içermiştir. Streeck, 2000'lerin başından itibaren süregelen 'huzursuzluk' dönemlerinde milad olarak 2008 Finans Krizi'ni (2017: 188) öne çıkarmaktadır. Bu kriz TINA sloganının ya da Üçüncü Yol gibi tezlerin inandırıcılığının kaybolmasına yol açmıştır. 2008 Finans Krizi sadece bir finansal alan daralması değil, küresel bağlamda merkez ülkelerdeki ekonomik ve sosyal zemini ciddi sarsan önemli bir kırılmadır. Örneğin, Mehmet Evren Dinçer, ABD ekonomisinin ve refah sisteminin 1970'lerden itibaren içinde bulunduğu süreklilikte, 2008 Krizi ile önemli bir

³ TINA: There is No Alternative'in (Alternatif Yok) kısaltması olan kavram, kapitalizmin özellikle reel sosyalizm sonrasındaki dönemdeki tek alternatif olduğuna işaret eder. 1990'larda yaygın kullanılan, Batı solunda 'liberal' damarların, 'üçüncü yol' gibi yaklaşımların da gelişmesinin önemli kaynağı olan TINA, neo-liberal kapitalizmin alternatifsizliğinin kısaltması olarak kullanılmıştır (bkz. Klein, 2002). Fakat günümüzde TINA neoliberal kapitalizmin sosyal ve ekonomik çıktılarıyla da birlikte, çıktığı döneme nazaran daha az ikna edici bir haldedir.

kırılma yaşadığını belirtir (Dinçer, 2019). Bu durum Batı’da Streeck’in deyişiyle ‘bastırılanların geri dönüşünü’ ortaya çıkarmıştır. Sosyal medya da bu açıdan ilginç bir etkiye sahip olmuştur. Ulusal düzey aslında geçmiş dönemler için ‘sıradan’ insanların hakları açısından önemli bir bariyeri ve dayanağını oluşturmaktaydı. Yeni ulusal siyaset taleplerini ‘kınayan’ küreselleşme siyaseti unsurları (Streeck, 2017: 191) ve yerleşik kurumların dışında Batı’da sağ ve solda konumlandırılan yeni siyasal zeminlerin oluşması rastlantı değildir. Alt sınıflar arasında sandığa gitme davranışının son dönemlerde artma eğilimine girmesi (Streeck, 2017: 188) siyasal alanda başka bir denklemi de oluşturmaya başlamıştır. Bu açıdan eğilim ve gelişmeleri önceki kategorilerle değerlendirmek de zorlaşmaktadır. Yani ‘sağ’ olarak kabul edilen partiye oy vermek yeni dönem ve değerlendirmelerle bildiğimiz ‘sağ’dan farklı eğilimlerin benimsenmesi anlamına da gelebilir.

Hardt ve Negri’nin 2011 ve sonrasındaki isyanları ve genel gidişi tartıştıkları metinleri *Duyuru*’da kapitalist üretimin ağırlık merkezinin artık fabrika içinden fabrika duvarları dışına kaydığı vurgulanır ve güvencesiz işlerde çalışanların sadece sayıca çok olmaları değil sistemin mantığının da ciddi değişime uğradığı hatırlatılır (2012: 17-23). Hardt ve Negri isyan örneklerini sadece Batı’yla sınırlı tutmasalar bile, düşünme ve tartışmaları doğal olarak Batı merkezlidir. Çünkü zaten geçmişten beri kategoriler, çerçeveler belli bir doğrultuda oluşmuştur. Günümüz dünyasında ‘çokluk’ (*multitude*) (Hardt, Negri, 2004) tanımı da hem oldukça önemli, hem de aslında tarihsel süreç içerisinde Batı-dışı çevre ülkelerde aslında ‘fiilen’ ortaya çıkmış çerçevelere benzemektedir. Bir sınıf tanımı olarak ‘çokluk’ esasında çevre ülke ‘halkçı’ hareketlerinde bir araya getirilmesi gündem olan farklı toplumsal kesimlere ve genel ‘halk’ çerçevesine benzemektedir. Bununla birlikte, Hardt ve Negri ‘çokluğun’ olanaklarından en önemlisi olarak ‘ağ’ olarak ‘çokluğa’ ve ‘iletişim’ olanaklarına dikkat çeker (2011: 11-12). Sadece yeni dijital teknolojiler değil, 20. yüzyılda özellikle köylüler üzerinden de örnek vererek (2011) tarihsel süreçte iletişim imkanlarının farklı dinamikleri de ortaya çıkardığına dikkat çekerler. Geçmiş dönemdeki ‘halk’ kavrayışı ve ‘çokluk’ arasında fark olduğunu belirten düşünürler, ‘halk’ın tekillik, özdeşlik ve ‘bir’ olma durumu yarattığını ‘çokluğun’ “asla bir tekillığe ya da tek bir özdeşliğe indirgenemeyecek sayısız içsel farktan müteşekkil” olduğunu belirtirler (2011: 12). Bu nokta da ‘bir’ olma ve ‘özdeşliğin’ yaratılması ve yaratılamaması ise aslında düşünürlerin yaklaşımlarının tartışmalı kısımlarından birisi olarak düşünülebilir. Sonuçta % 1’lik kesime karşı % 99 gibi bir toplamı tartışmak elbette içinde birçok farklılığa işaret ederken, % 99’un talep kümeleri ve hedefleri oluştuğu ‘bir’ haline gelmeleri konjonktürel olarak beklenir. Bu ‘birlik’ durumu yeni ‘huzursuzluk’ hareketlerinin partileşmeleri gibi oluşumlarda da ortaya çıkmaktadır. İspanya’da Podemos bu anlamda önemli bir örnek olarak görülebilir (Özdemir, 2017).

Günümüzdeki popülizm tartışmalarında Zizek (2017: 217), liberal demokratik yaklaşımın kimlik ve kurumlarının tanım ve tartışmaları yerine, “artık rıza üretemeyen hegemonik liberal ideolojinin zayıflığının” görülebilmemesinin önemli olduğunu belirtir. Devamında popülist soldaki ‘milliyetçiliğin yeniden keşfi’ olarak tanımladığı duruma mesafe koyan Zizek, Mao’dan “yeryüzünde kargaşa çıktı, dolayısıyla işler yolunda” alıntısıyla sonlandırdığı makalesinde (2017: 224), aslında net bir alternatif koymasa da durumun ele alınması açısından ‘müesses nizamın’ geçici olmayan ve çözülmesi zor meşruiyet sürecine dikkat çeker. Liberal solun kimlikçi tartışmaları veya ‘değerler’ üzerinden çözümlenmelerin ve sonucun kolay olmadığını da hatırlatır.

Oldukça karmaşık olan ‘yeni dönem’ sol popülizme Gerbaudo genel bir çerçeve çizmeye çalışır. Gerbaudo (2017) ‘oligarşi’ karşısında halka imkan sağlaması, ‘halk egemenliğinin’ yeniden inşa edilmesi, 2008 Finansal Krizi sonrası ‘fetret devrinde’ (*interregnum*) neo-liberalizme arayış zemini oluşması, post-endüstriyel sınıf yapısına ve yeni ‘yurtseverliğe’ seslenmesi, radikal demokrasi ‘idealleri’ ve ‘liderliği’ birleştirmesi gibi noktalara dikkat çekerken, kavramın 21. yüzyıl solu için kesinlikle bir ‘hap’ özelliği taşımadığını da ekler. Gerbaudo’nun anarko-popülizm olarak belirttiği yeni nüvelenen ve son küresel hareketlerde görülen ‘yeni yurtseverlik’ vurgusu oldukça önemlidir. Liberal solun ‘ulus’, ‘yurt’ kavramlarına eleştirel yaklaşımına karşın küresel bazda önerdiği bir zemin olmaması basitçe ele alınabilecek bir durum değildir. Dolayısıyla İspanya’dan Mısır’a, ABD’den Fransa’ya yeni hareketlenmeler ve talepler ister istemez ‘ulus’ bazında, ‘yurt’ bazında şekillenebilmektedir. Örneğin İspanya’da parlamento etkinliği, yeniden ‘halk egemenliği’ vurgusu ve ‘elitlere’ karşı aşağıdan kurgulanan bir tartışma ister istemez daha ‘olabilir’ hedefleri görmektedir. Bunun kendisi ‘enternasyonal’ olmaya da engel bir durum değildir. Esasen Negrilerde, kısmen sol liberallerde daha genel olarak görülen ‘ulus’, ‘yurt’ temelli eleştirinin ‘enternasyonal’ kaygılarla değil daha çok ‘anasyonel’ bir pozisyonla şekillendiğini düşünebiliriz⁴. Türkiye gibi çevre ülkelerde ise ‘halkçılığın’ tarihsel dinamikleri dünya çapında ‘düzenin’ tartışıldığı bir dönemde ilginç potansiyellere sahip olabilecektir. Belki de dünya bir bütün halinde bugün 21. Yüzyıl’da Batı’nın 19. Yüzyıl’ına benzemekte ve tarih, 20. Yüzyıl’ın farklı deneyimleri çerçevesinde kopuş, devamlılık ve yeni sentezleri içererek ilerlemektedir.

⁴“International” kelimesinden dilimizde ‘enternasyonal’ olarak geçen deyim, ‘ulus’lar arası diyalogu içeren bir anlama sahiptir. Buna karşın ‘anasyonel’ ulus olmayı vurgular. Konuya ‘etik ‘idealler’’ çerçevesinde bir yaklaşım ayrı bir konu olmakla birlikte, ‘anasyonel’ bir perspektifin kulağa oldukça hoş gelen bir söylemi olsa da, güncel koşullarda Burundili bir çiftçiye, Koreli kadın bir işçiye, Fransız genç bir işsive ya da ABD’li bir hizmet sektörü çalışanına da hedeflenebilir bir çerçeve önermekten uzak görünmektedir. Günümüzün iletişim teknolojisi çok farklı imkanlar oluştursa da yerellik, en azından hedefler açısından hala oldukça önemlidir.

Günümüzde tartışılan ‘popülizm’ kavramı ‘müesses nizam’ın krizi çerçevesinde düşünüldüğünde, Zizek’in dediği anlamda “korkudan kaygıya geçmeyi başarmayı” gerektirecek potansiyeller taşımaktadır. Zizek’in belirttiği gibi (2017: 222), “korku bizi harici nesneyi yok etmemiz için zorlarken, kaygıyla yüzleşmek kendimizi dönüştürmeyi gerektirir”. Dünyanın dinamikleri, eğilimleri, yeni verilerle geniş kitlelerin sorunlarına odaklanmak, eşitlik, adalet ve haklar temelinde arayışın kendisi bugünün dünyasında bir şekilde küresel kapitalizmle karşı karşıya gelmek durumundadır. İktisadi açıdan da 2008 Krizi benzeri büyük krizlerin ‘yeni arayış’ ve dönemleri araladığı bilinmektedir. 20. yüzyıl içerisinde 1929 Krizi bunun önemli bir örneğidir. Zamanın şartlarında bir denge sağlanırken bu elbette doğrudan ve kolay bir şekilde gerçekleşmemiştir. Yukarıda vurgulandığı gibi, bugünün tartışmaları ve alt üst oluş birçok açıdan 19. Yüzyıl tartışmalarını da andırmaktadır. Köklü bir alt üst oluş sadece borsalarda değil, iletişim imkanlarından teknolojiye, çalışma koşullarından zamanın ruhuna kadar pek çok şeyde kendini göstermektedir. Geçmişin kimi kurumlarının ve kavramlarının sorulara yanıt olamadığı bir dönemde kendiliğinden karşı koymalar ve reddedişler de büyümektedir. Standing (2017: 23) bugün küresel elit olarak, dünyada ‘süper yurttaşlar’ olarak tanımladığı kesimin aslında dünyanın %1’i olarak tariflenen kesiminden bile az bir orana sahip olduğunu belirterek altı bin kişinin yönettiği bir dünya hatırlatması yapar. Burada akılda tutulması gereken teknolojik gelişmeler ve işin niteliğine ilişkin değişimlerin etkileridir. Bir yanda zenginlik çok sınırlı ellerde toplanırken diğer yandan milyarlar için ‘güvencesiz’ bir hayat ve güvensizlik/ belirsizlik norm haline gelmektedir. Standing’in deyişiyle neo-liberal model kronik belirsizlik üretir (2017: 368). Böylesi bir dünyada ise alternatif arayışlar kuşkusuz olacaktır ve belki de birçok açıdan mağdur kesimler için ciddi olanakları da barındıracaktır. Günümüzde dünya kaynaklarının paylaşımı, küresel çevre sorunu, eşitsizlik gibi başlıklarda sistemin içinden de ciddi eleştiriler yükselmektedir. Bugün dünyada gelişmişlik anlamında farklılıklar olsa da, milyonlar giderek daha fazla aynı gündemde birleşmektedir. Ortaklaşılacak problemler ve eşitsizliklerin çokluğu, Batı araştırmacısını, dünyanın farklı bölgelerini, yerellikleri ve ülke özgünlüklerini atlamadan anlamaya zorlamaktadır.

Sonuç Yerine

Günümüzde dünyanın hemen her yerinde siyasal alanda çeşitli temel değişimler söz konusu olmaktadır. Neredeyse yüzyıl boyunca iki partili sistemle siyasal alanı belirlenen ülkelerde bu yapı kırılırken, kimi ülkelerde hızlı olarak sağ, sol veya siyasal yelpazede tanımsız denebilecek ‘popülist’ hareketlerin yükselişi görülmektedir. 2008 Krizi sonrası dünyadaki hoşnutsuzluk, sokaklarda daha fazla ifşa edilmektedir. Günümüzde ‘sistem’ kendi meşruiyetini ve rıza ile iknayı küresel olarak çok daha zor gerçekleştirmektedir. Bu süreçlerin alt yapısında, günümüz kapitalizminin yarattığı ‘güvencesizlik’ önemli bir yer tutmaktadır. Belirsizlik, endişe, geleceksizlik ile kendilerini sıkışmış hisseden milyonlar genellikle tepkilerini farklı şekillerde gösterebilirler de, neo-liberal kapitalizmin kendi meşruiyetini kurmakta zorlanması şüphesizdir. Artık Batı sosyal demokrasisinin 1990’larda betimlediği ‘yeni orta sınıfların’ ve hayallerin yerini günümüzde bu tartışmalar ve bu ‘güvencesizler’ almıştır. Sennett ve Standing’in vurguladığı gibi, bu süreç artık eski kategorilerle tanımlanamamaktadır. Yeni kapitalizmin kişilik üzerine etkileriyle birlikte, yeni toplum insanların zihinlerinde ve yaşantılarında farklı şekilde kurulmaktadır. Bu farklı inşa süreci ister istemez daha radikal karşı çıkışları barındırmak durumundadır. Dolayısıyla, günümüz halkçılığını veya ‘popülizmini’ sadece dünyada kendi meşruiyetini kabul ettirmekte zorlanan sistemin endişeleriyle anlamak mümkün değildir.

Bu bağlamda, Türkiye’deki aydınlanma deneyimi ve ‘halkçılık’ tartışması, özellikle Kuzey Avrupa’da olumsuz içerikte kullanılan popülizmden farklıdır. Gündelik dilde ‘halkçılık’ ifadesinin genel kamuoyu açısından olumlu bir algı içerdiği belirtilebilir. Türkiye açısından toplumsal ve kültürel hafızamızda pozitif bir konumlanışı olan ‘halkçılık’ bu açıdan yeni dönemde önemli bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Bu halkçılık, elbette kimi önemli devamlılıklar içerirse de Türkiye özelinde ilk dönem ‘kurucu halkçılık’tan da, 1970’lerin demokratik sol tartışmalarından yükselen ‘Ecevit halkçılığından’ da farklıdır. Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşu ve öncesindeki dinamikleri, Cumhuriyet’in halkçılık uygulaması ve tartışmaları, zamanı ve niteliği açısından dünyada önemli bir örnektir. Dönemin şartlarında az gelişmiş bir ülke örneğinde ‘kurulan’ yeni bir toplum, dünya için de önemli bir örnektir. Bu deneyim sadece az gelişmiş, sömürülen çevre ülkelere bağımsızlık örneği olarak değil, yeni bir oluşum olarak çok daha büyük bir etki sahibidir.

Özellikle ‘çevre’ ülkelerde dönemsel olarak farklı yönelimler olsa da, yeni popülist hareketlerde, geniş kitlelerin sorunları bağlamında ve basit bir sorgulamada dahi daha ‘sol’ içeriğin benimsenmesi oldukça mümkün gözükmektedir. Programatik bir yaklaşım olmasa da eğilim ve refleksler eğer kapitalizmin güncel sorunlarına ve çözümlerine odaklanırsa en naif çözümler dahi

‘köklü bir kapitalizm’ eleştirisini mümkün kılacaktır. Örneğin, Standing’in, prekarya tartışması sonucunda ortaya koyduğu ‘yurttaşlık geliri’ (*basic income*) çalışma yaşamının dışında düşünülmesi gereken bir gerçeklik ve alternatif olarak öne çıkar.

Geçmiş dönem ‘sol’ kabuller yaşadığımız çağın inşasında önemli roller üstlense de, yeni dönemin inşası yeni girdilerle olacaktır. ‘Sosyal demokrasi’yi kağıt üzerinde kurulan siyasal ‘merkez’ pozisyonlarına hapsetmek, solu - sosyal demokrasiyi sadece 20. yüzyıl ortası Batı Avrupa refah devleti dönemleriyle ve paylaşım ilişkileri temelinde anmak, ‘üçüncü yol’ gibi neo-liberalizmle uyumlu bir ‘sol’ kabul yaratmak bugün için gerçekten eskiyen pozisyonlar olarak değerlendirilebilir. Bugün halk egemenliği tartışmasını verili koşullarda yapmak, mağdur milyonların temel sorunlarını, küresel çevre sorunu ve toplumsal adaleti gündem yapmak bir açıdan zorunlu bir durum olarak daha fazla kendini belli edecektir. Kapitalizmin koşulları ve güncel çerçevesinde de bu faaliyet eğer samimi yapılırsa zaten oldukça ‘radikal’ bir pozisyon olacaktır.

Kaynakça

- Appadurai, Arjun, “Demokrasi Yorgunluğu”, *Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma*, (Ed. Heinrich Geiselberger), (Çev. Merisa Şahin vd.), Metis, İstanbul 2017, s. 17-29.
- Blühdorn, Ingolfur ve Felix Butzlaff, “Rethinking Populism: Peak democracy, liquid identity and the performance of sovereignty”, *European Journal of Social Theory*, Vol. 22 (2), 2019, s. 191–211.
- Canovan, Margaret, *Populism*, Harcourt Brace Jovanovich, New York 1981.
- Diñçer, Evren, “ABD Çalışma İlişkilerinde Toplu Pazarlık Kurumunun Yapısal Dönüşümü: 2008 Krizi ve Etkileri”, *Toplum ve Bilim*, Sayı 147, 2019, s. 128-152.
- Ecevit, Bülent, *Demokratik Sol*, İş Bankası, İstanbul 2011.
- Fassin, Eric, *Popülizm: Büyük Hınç*, (Çev. Güleney Kırnalı ve İlker Kocael) Heretik, Ankara 2018.
- Gerbaudo, Paolo, *The Mask and the Flag: Populism, Citizenism, and Global Protest*, Hurst Publishers, London 2017.
- Giddens, Antony, *Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, (Çev. Mehmet Özay), Birey, İstanbul 2000.
- Haspolat, Evren, “Meşrutiyetin Üç Halkçılığı ve Kemalist Halkçılığa Etkileri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 47, Bahar 2011, s. 557-584.
- IPSOS, What Worries the World March 2019, <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2019-04/what-worries-the-world-march-2019.pdf> (13. 12. 2019)
- Keyes, Ralph, *Hakikat Sonrası Çağ: Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma*, (Çev. Deniz Özçetin), Deli Dolu, İzmir 2017.
- Laclau, Ernesto, *Popülist Akıl Üzerine*, (Çev. Nur Betül Çelik), Epos, Ankara 2007.
- Meriç, Cemil, “Sosyalizm ve Sosyoloji Tarihinde Proudhon”, *Sosyoloji Konferansları Arşiv*, Cilt O, Sayı 9, 1968, s. 111 -132.
- Mudde, Cas ve Kaltwasser C. Rovira, *Popülizm Kısa Bir Giriş*, (Çev. Erdem Türközü), Nika, Ankara 2019.
- Munck, Ronaldo, The Precariat: A View From The South, *Third World Quarterly*, 34:5, 2013, s. 747-762.
- Negri, Antonio ve Michael Hardt, *Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*, 2. Baskı, (Çev. Barış Yıldırım), Ayrıntı, İstanbul 2011.

- Negri, Antonio ve Michael Hardt, *Duyuru*, (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı, İstanbul 2012.
- Özdemir, Celal Oral, “Öfkeden Umuda: İspanya’da Popülist Siyaset ve Podemos”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt 41, Sayı 1, 2017, s. 231-258.
- Saç, Selman, “Front National: Radikal (Popülist) Sağdan (ılımlı) Neo-Popülist Sağa”, *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 2018, s. 259-290.
- Sennett, Richard , *Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*, (Çev. Barış Yıldırım) Ayrıntı, İstanbul 2003.
- Standing, Guy, *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf*, (Çev. Ergin Bulut), İletişim, İstanbul 2014.
- Standing, Guy, *Prekarya Bildirgesi: Hakların Kısılmasından Yurttaşlığa*, (Çev. Sercan Çınar ve Senem Demiralp), İletişim, İstanbul 2017.
- Streeck, Wolfgang, “Neoliberal Kapitalizm İçin Sonun Başlangıcı: Bastırılanların Geri Dönüşü”, *Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma*, (Ed. Heinrich Geiselberger), (Çev. Merisa Şahin vd.), Metis, İstanbul 2017, s. 182-197.
- Taggart, Paul, *Popülizm*, (Çev. Barış Yıldırım), İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2004.
- Toprak, Zafer, *Türkiye’de Popülizm 1908 -1923*, Doğan Kitap, İstanbul 2013.
- Woods, Dwayne, “The Many Faces of Populism: Diverse but not Disparate”, *The Many Faces of Populism: Current Perspectives (Research in Political Sociology, Vol. 22)*, Emerald Group Publishing Limited, s. 1-25.
- Yıldırım, Deniz, “Yeni Bir Halkçılık İçin”, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/1184913/Yeni_bir_halkcilik_ic_in.html (29.06.2019)
- Yıldırım, Yavuz, “Liberal Demokrasinin Krizi Bağlamında Avrupa’da Sağ-Popülizm ve Yükselen Aşırı-Sağ”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 50, Sayı 2, Haziran 2017, s.51-72.
- Zizek, Slavoj, “Popülist Cazibe”, *Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma*, (Ed. Heinrich Geiselberger), (Çev. Merisa Şahin vd.), Metis, İstanbul 2017, s. 211-224.

